

Deradicaliseringsbeleid en de IS-generatie

De zomer van 2016 werd overschaduwd door de aanslagen in Frankrijk en Duitsland. IS en de IS-generatie lijken van strategie te veranderen: religieuze motieven lijken minder van belang en aanslagen worden haastiger gepleegd, met gebruiksvoorwerpen zoals vrachtwagens. Maar zijn de drijfveren echt veranderd of hebben we het hier over een andere zijde van dezelfde medaille? En hoe kan de aantrekkingskracht van IS gecounterd worden? Ere-gewoon hoogleraar aan de UGent, Rik Coolsaet, zet vijf pijlers uiteen om het deradicaliseringsbeleid te hertekenen.

Inleiding

Van alle Europeanen is de Belg het meest bevreesd het slachtoffer te worden van een terroristische aanslag. Uit de officiële EU-statistieken blijkt hij dubbel zo angstig te zijn als de gemiddelde Europeaan. Alleen Turkije kent een hoger percentage. Voor de Belg is terrorisme de belangrijkste bedreiging waarmee het land geconfronteerd wordt, net voor immigratie en ver boven werkloosheid en de economische situatie.¹

De peiling dateerde dan ook van mei 2016, twee maanden na de zwaarste terreuraanslag in de Belgische geschiedenis. De aanslagen in Brussel-Nationaal en het metrostation Maalbeek hadden 32 slachtoffers gemaakt en talloze gewonden. Enkele maanden eerder was ook Parijs getroffen door een grootschalige terreuraanslag, maar de angstreactie was er kleiner dan in België.

In de zomer van 2016 werden Frankrijk en Duitsland echter getroffen door een reeks aanslagen uitgevoerd door *grassroots* aanslagplegers. Het leek alsof Islamitische Staat (IS) een nieuwe richting was ingeslagen. De aanslagen leken immers in niets vergelijkbaar met de grondig voorbereide aanslagen van Parijs en Brussel. Een nieuw woord dook op: 'flash-radicalisering': de aanslagplegers, zo werd beweerd, hadden op enkele weken tijd hun gedrag helemaal gewijzigd om dan ineens toe te slaan. Dat zou hen onderscheiden van de leden van het terrorisme-netwerk dat in Parijs en Brussel had toegeslagen en meteen het 'nieuwe' terrorisme veel moeilijker te bestrijden maken.

Beide groepen hebben nochtans meer met elkaar gemeen dan die eerste reacties lieten uitschijnen. Hun modus operandi is inderdaad verschillend. De aanslag van Mehdi Nemmouche tegen het Joods Museum in Brussel in mei 2014 was de eerste aanslag die direct

gelinkt was aan Syrië. Vanaf dan werd een modus operandi uitgewerkt, gebaseerd op samenwerking tussen Syriëstrijders en hun bestaande netwerken van vrienden en familieleden in het thuisland. Deze werd systematisch geprofessionaliseerd wat betreft operationele veiligheid, financiële ondersteuning, *safe houses*,... en culmineerde in de aanslagen van Parijs en Brussel.

De *grassroots* van de zomer 2016 opereren anders. Vaak zijn het trouwens geen echte *lone wolves*. Ook zij treden meestal op in *clusters*, maar dan zonder directe operationele aansturing of ondersteuning vanuit Syrië.² Zij missen tactische ervaring in het omgaan met aanvalswapens en explosieven en hanteren simpele methoden. Die kunnen echter even goed een schrikbarend hoog aantal slachtoffers veroorzaken, zoals in Nice, waar Mohamed Lahouaiej Bouhlel 85 slachtoffers maakte.

Er is echter meer dat beide groepen bindt dan onderscheidt. Ze zijn beide deel van de 'IS-generatie'. Zij hebben achtergrond en beweegredenen gemeen en horen thuis in eenzelfde subcultuur, die IS sedert 2013 met succes aanboort.

IS en al-Qaeda, niet helemaal hetzelfde

In tegenstelling tot al-Qaeda is IS nauwelijks geïnteresseerd in theologische beschouwingen. Al-Qaeda heeft steeds getracht om islamitische geleerden ervan te overtuigen dat het zich inschrijft in een gevestigde islamitische traditie. IS daarentegen produceert geen diepgravende theoretische traktaten, maar hoofdzakelijk propaganda en operationeel materiaal, dat de plaatselijke leden moet ondersteunen in hun dagdagelijkse besognes en de overzeese sympathisanten in hun acties. Osama bin Laden is voor IS al bij al een secundaire figuur³. Beide terreurorganisaties spreken dan ook een heel ander publiek aan.

Veel meer dan het 'oude' al-Qaeda trekt IS individuen aan met zeer uiteenlopende persoonlijke beweegredenen en profielen

De IS-generatie is de vierde jihadi-golf. De eerste twee golven waren de strijdmakkers van Osama bin Laden en vervolgens hun netwerken, gesmeed in de strijd tegen het Sovjet-leger en nadien de Afghaanse

1. Standard Eurobarometer 85, lente 2016.

2. Lone actor attacks – Recent developments. Den Haag, Europol, ECTC, 20 juli 2016.

3. Hocham Dawod (Observatoire des radicalisations, Fondation Maison des Sciences de l'Homme), in: Le Monde, 10 juli 2016; Shiraz Maher, gecit. in: Olivier Moos, Evolving shades of jihadism. Religioscope, 3 augustus 2016 (http://religion.info/english/articles/article_686.shtml#.V6Tl-Wdf2Wj).

trainingskampen. Deze al-Qaeda-generatie was vaak hoogopgeleid en bovendien religieus, ideologisch en politiek onderlegd. Hun jihadisme was een revolutionaire doctrine, die de geopolitieke verhoudingen in de wereld zou hertekenen. Tegen 2003 waren deze netwerken aan het ontrafelen, maar de Amerikaanse inval in Irak werkte een nieuwe *foreign fighters*-golf in de hand. Woede om de Amerikaanse actie, vermengd met persoonlijke beweegredenen, vormde de drijfveer van de *home-grown*- of doe-het-zelf-terrorisiegolf. Tegen 2010 was deze golf op haar beurt aan het uitdoven. Met het uitbreken van de Syrische burgeroorlog en het ontstaan van IS ontstond dan een vierde golf, de IS-generatie, sneller en omvangrijker dan alle vorige, met doe-het-zelf-terroristen én georganiseerde netwerken.

Veel meer dan het 'oude' al-Qaeda trekt IS individuen aan met zeer uiteenlopende persoonlijke beweegredenen en profielen, van avonturiers tot kwetsbare individuen met psychische problemen. De Franse onderzoeksrechter Marc Trévidic omschreef dit als volgt: *"Wie de jihad vervoegt, doet dat voor 90 procent uit persoonlijke beweegredenen: om erop los te slaan, voor het avontuur, om zich te wreken, omdat ze geen plaats voor zich zien in de samenleving... En slechts 10 procent doet het uit religieuze overtuiging: de radicale islam. Religie is niet de aandrijfriem van deze beweging en dat is precies haar kracht."*⁴

Motief: persoonlijke problemen

Een groot deel van de IS-generatie heeft in eigen land een crimineel verleden en ziet in IS een 'super-gang'⁵. Anderen denken in Syrië een Utopia van harmonie en broeder- en zusterschap te vinden, waar ze een heel ander leven gaan kunnen leiden dan in eigen land. Wat ze allen gemeen hebben, is het gevoel niets te verliezen hebben in eigen land en alles te winnen te hebben door IS te vervoegen, op het strijdtoneel of virtueel. Dat is de *no future*-subcultuur, die de IS-generatie kenmerkt. De verklaring voor hun beslissing ligt met andere woorden niet in wat ze denken, maar in wat ze voelen. Door zich tot IS te bekennen, denken ze in een klap van een *zero* een *hero* te worden.

IS trekt deze individuen aan door zijn winnaarsimago en zijn grondgebied. Al-Qaeda is daartoe nooit in staat geweest (en heeft dat ook nooit nagestreefd). Heden ten dage heeft al-Qaeda dan ook veel weg van een elitaire voorhoedegroep, terwijl IS een brede beweging wil zijn.

Wat de *grassroots* aanslagplegers ook delen met de Syriëgangers, is hun vaak problematische persoonlijke geschiedenis. Bij de berichtgeving over de aanslagen in de zomer van 2016 was vaak sprake van geestelijke gezondheidsproblemen van de aanslagplegers. Dat was eerder echter ook

4. www.letelegramme.fr/bretagne/le-juge-trevidic-la-religion-n-est-pas-le-moteur-du-jihad-27-06-2015-10682946.php#mbWykvbeYXAS0uW99

5. Paul Cruickshank, 'A view from the CT foxhole: An interview with Alain Grignard, Brussels Federal Police', in: CTC Sentinel, 21 augustus 2015 (www.ctc.usma.edu/posts/a-view-from-the-ct-foxhole-an-interview-with-alain-grignard-brussels-federal-police).

al vastgesteld bij Syriëstrijders. Onderzoekers van de Nederlandse politie waren na onderzoek van 140 politiedossiers van (kandidaat-)Syriëgangers tot de conclusie gekomen dat deze opvallend vaak psychische problemen hadden, die zich doorgaans al lang voor hun vertrek manifesteerden. Minstens 20 procent had ernstige gedragsproblemen of een psychiatrische diagnose, zoals schizofrenie, autisme of een psychose. Ook was de criminaliteit onder de mannelijke jihadisten twee keer hoger dan het nationale gemiddelde. Vrijwel niemand onder hen had vast werk. Velen kwamen uit gebroken gezinnen. Sommigen waren dakloos, sommigen hadden een ouder verloren door zelfmoord. Velen hadden te maken gehad met huiselijk geweld, als dader of als slachtoffer, of beide.⁶

Religie, een bijkomstigheid

Slechts een minderheid onder hen is religieus of ideologisch gedreven. Ook dat delen de *grassroots* met de aanslagplegers van Parijs en Brussel. Wat nu 'flash-radicalisering' wordt genoemd, is jaren geleden al geïdentificeerd als een van de kenmerken van de IS-generatie. Europol bevestigde deze diagnose na de aanslagen in Parijs in november 2015. Religie en ideologie spelen een steeds kleinere rol als drijfveren voor terroristisch geweld: *"Informatie over buitenlanders die toetreden tot de gelederen van IS suggereert dat rekrutering zeer snel kan plaatsvinden, zonder een lang voorafgaandelijk radicaliseringsproces. Leeftijd speelt een rol. [...] Gezien de afname van de religieuze component in de radicalisering van, vooral, jonge rekruten, is het wellicht correcter om te spreken van een 'gewelddadige extremistische maatschappelijke trend' eerder dan van 'radicalisering'."*⁷

Na de veroordeling van de terreurcel van Verviers door de Brusselse correctionele rechtbank in juli 2016 titelde *De Morgen*: 'Vonnis van een verloren generatie'. In zijn vonnis merkte voorzitter Pierre Hendrickx inderdaad op dat de veroordeelden, op een uitzondering na, allemaal een strafregister voor drugs, diefstallen of overvallen hadden. Niet een had zijn middelbare studies afgemaakt. Geen een had een baan toen ze naar Syrië vertrokken. Op twee na had niemand een solide religieuze bagage of praktijk. Hun gedrag ging in tegen *"de voorschriften van de islam, zoals gedeeld en beleefd door de overgrote meerderheid van de moslims. Hun zogezegde religieuze beweegredenen lijken dan ook weinig meer dan louter voorwendsels om geweld te plegen onder het zelf-rechtvaardigende mom van een oppervlakkige religiositeit."*⁸

Het succes van IS in het aanboren van nieuwe rekruten en sympathisanten wijst dan ook niet op een zogezegde 'radicalisering van de moslimgemeenschappen', maar illustreert het vermogen van de terreurbeweging om deze *no-future*-subcultuur te mobiliseren door aan elk van de persoonlijke beweegredenen van de kandidaten een antwoord aan te reiken.

Die beschrijving geldt trouwens niet alleen voor Europa. Een uitgebreide reportage in het Tunesische Douar Hicher, een arme buitenwijk van Tunis, ooit een steunpunt van de Jasmijnrevolutie, maar nadien een vertrekpunt voor een aanzienlijk aantal Syriëstrijders, levert soortgelijke beweegredenen op. Een van de kandidaat-vertrekkers, die ooit

vol enthousiasme de Jasmijnrevolutie had vervoegd, zag de toekomst van zijn land zwart in. Zijn kennis van de islam was oppervlakkig en zijn loyaliteit ten aanzien van IS wankel. Die laatste was een uiting van woede, niet van ideologische overtuiging. Hij hoopte eigenlijk ooit de Tunesische politie te vervoegen, als die zou hervormd worden. In Douar Hicher, aldus de verslaggever, is woede vaak voldoende om jonge mensen te bewegen de rangen van IS te vervoegen en was de jihad vervoegen een maatschappelijk fenomeen geworden.⁹ Dat constateerde ook de in Syrië geboren Abu Ibrahim. Geruime tijd had hij gewerkt binnen de 'inlichtingendienst' van IS in Raqqa en Deir ez-Zor vooraleer te vluchten. Daar had hij geconstateerd dat religie niet de motor was van de meeste strijders die hij er was tegengekomen, maar wanhoop.¹⁰

Als ideologie noch religie voor de IS-generatie de belangrijkste drijfveren vormen, hoe dan de aantrekkingskracht van IS counteren?

Het deradicaliseringsbeleid herdenken

Flash-radicalisering heeft nog maar weinig te maken met de oorspronkelijke interpretatie van het begrip 'radicalisering', toen het in 2004 werd ingevoerd. Het verwees toen naar een langdurig proces van indoctrinatie door buitenlandse extremisten, waarbij individuen radicale ideeën gingen omarmen, die zich uiteindelijk uitten in radicaal, gewelddadig gedrag. Maar al snel raakte het concept verstrikt in ambiguïteit en controverse. Terrorismestudies wezen erop dat tussen radicale ideeën en radicale daden geen eenduidig causaal verband bestond. Wat precies onder 'radicale ideeën' moest verstaan worden, werd ook snel voorwerp van misverstand. Betekende het dat een orthodoxe, niet-gewelddadige beleving van de islam (vaak aangeduid met 'salafisme') de wegbereider was van jihadisme? Het debat rond radicalisering raakte aldus snel vermengd met heel andere debatten, namelijk multiculturalisme en integratie, de plaats van de godsdienst in een seculiere samenleving, de verzoenbaarheid tussen de islam en de Europese waarden.

Deradicalisering werd een cocktail van ingrediënten, waarbij nooit duidelijk werd wat nu echt werkt en wat niet

De ambiguïteit van het concept 'radicalisering' hinderde van bij het begin ook het beleidsantwoord over 'deradicalisering'. Vaak werd dit versimpeld tot het aanbieden van 'gematigde' ideeën onder de vorm van een tegenverhaal, maar evengoed werden programma's gelanceerd die in feite thuishoorden in eerstelijnspreventie. Deradicalisering werd een cocktail van ingrediënten, waarbij nooit duidelijk werd wat nu echt werkte en wat niet. Dat geldt ook voor België. Pas in april 2013 lanceerde de Belgische regering een federaal preventieprogramma dat

6. Anton W. Weenink, 'Behavioral Problems and Disorders among Radicals in Police Files', in: *Perspectives on Terrorism*, 2015, 92 (www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/416/html). Zie ook: *De Volkskrant*, 7 juni 2015.

7. Changes in modus operandi of Islamic State terrorist attacks. Review held by experts from Member States and Europol on 29 November and 1 December 2015. Den Haag, Europol, 18 januari 2016 (www.europol.europa.eu/content/ectc).

8. Vonnis van de buitengewone publieke zitting van de 70ste kamer van de Franstalige correctionele rechtbank, Brussel, 5 juli 2016.

9. George Packer, 'Exporting Jihad: The Arab Spring has given Tunisians the freedom to act on their unhappiness', in: *New Yorker*, 28 maart 2016.

10. Vera Mironova, Ahmet Mhidi, Sam Whitt, 'The jihadi who came in from the cold', in: *Foreign Policy*, 10 augustus 2015.

als een 'deradicaliseringsprogramma' kan beschouwd worden. Maar het was pas na de ontmanteling van de cel-Verviers in januari 2015 dat alle overheden in dit land 'deradicalisering' tot een urgentie uitriepen. Talloze programma's werden aangekondigd, in verspreide slagorde, verkokerd in verschillende beleidsdomeinen en -niveaus en zonder voorafgaand overleg over wat nu eigenlijk beoogd wordt.

De eigenheid van de IS-generatie maakt een antwoord op de vraag wat werkt en wat niet, alleen maar dringender, aangezien hun beweegredenen nauwelijks nog te maken hebben met 'radicale ideeën'. Er valt met andere woorden weinig te 'deradicaliseren'. Ook elders in de wereld beseft men de noodzaak om te bestaande aanpak te herdenken. Saoedi-Arabië bijvoorbeeld heeft een lange traditie opgebouwd om hun teruggekeerde strijders te 'deradicaliseren' via een religieuze dialoog om hen zo tot het inzicht te brengen dat ze van het ware geloof zijn afgeweken. Maar geconfronteerd met de IS-generatie hebben de Saoedische autoriteiten geconstateerd dat zulk een aanpak niet langer werkt. Ook Duitsland constateerde dat teruggekeerde Syriëstrijders niet geïnteresseerd zijn in theologische discussies.

Welke maatregelen kunnen we vandaag treffen om zowel, op korte termijn, de aantrekkingskracht van IS op de huidige generatie volgelingen te ondergraven en, op lange termijn, ervoor te zorgen dat er geen nieuwe generatie jongeren aangezogen wordt door de lokroep van een volgende terreurgolf?

Maak IS niet groter dan hij is

De bedoeling van IS is om via aanslagen angst aan te jagen en zo een polarisering van de samenleving te bevorderen tussen moslims en niet-moslims. Het apocalyptische wereldbeeld van IS is immers gebaseerd op een opdeling tussen beide, waartussen geen compromis mogelijk is. Anders geformuleerd: het is er IS om te doen alle mogelijke

koppeltekens en voegwoorden tussen moslim én Belg, Turks én Vlaams, Belgo-Marokkaans onmogelijk te maken en te dwingen tot een keuze tussen twee kampen. Het opdringen van een eenduidige religieuze identiteit is de hefboom van IS om zijn aanhang te vergroten en aan zich te binden.

De Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb waarschuwde jaren geleden al voor de stijgende temperatuur in de samenleving, tussen *"het blanke deel van de natie waar 'de angst voor de andere' zich soms vertaalt in islamofobie en racisme"* en de moslims waar er het gevoel leeft *"dat ze in een hoek worden gedrukt"*: *'Wat hebben wij met die Syriëstrijders te maken?', hoor je dan. 'Wij zijn toch niet verantwoordelijk voor die kerels?'*¹¹ Ook Frankrijk toont een soortgelijke verontrustende trend van toenemende polarisering.¹²

De veiligheidsrisico's verbonden met een aanhoudende polarisering zijn evident. Het meest recente terrorismeoverzicht van Europol geeft aan dat het aantal aanslagen in 2015 slechts licht toenam, maar dat de achteruitgang van het separatistische terrorisme geneutraliseerd werd door een toename van zowel het extreemrechtse als het jihadistische terrorisme.¹³

Afzien van metaforen die de positie van IS alleen maar versterken, is een andere manier om de aantrekkingskracht van IS te ondergraven. Sedert de aanslagen van november 2015 in Parijs wordt vaak gesproken in termen van 'oorlog'. Dat versterkt niet alleen IS' imago als een militaire sterke tegenstander. Het is ook een vertekening van de werkelijkheid. De IS-terreurgolf is qua intensiteit en slachtoffers vele keren kleiner dan de terreurgolf die West-Europa teisterde tussen 1975 en 1995.

Voor wie spreekt in termen van oorlog is de stap niet groot naar de overspannen vergelijkingen tussen het jihadisme enerzijds en het

11. De Morgen, 20 oktober 2014.

12. http://www.cncdh.fr/sites/default/files/cncdh_rapport_lutte_contre_le_racisme_2015.pdf

13. European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016 (TE-SAT). Den Haag: Europol, 2016, pp. 10 en passim.

communisme en het nazisme anderzijds. De Amerikaanse president George W. Bush was de eerste om, na de aanslagen van elf september 2001, de jihadisten de opvolgers van het fascisme, het nazisme en het communisme te noemen. Daarmee plaatste hij meteen Osama bin Laden op hetzelfde voetstuk als Mussolini, Hitler en Stalin – allen existentiële bedreigingen voor de westerse democratie.

Haal het debat over de islam in het Westen uit de deradicaliseringssfeer

Een 'radicale' interpretatie van de islam is niet beweegreden voor de meeste aanhangers van IS. Deradicalisering via een religieuze filter zal dan ook nauwelijks werken, aldus de eerder geciteerde Marc Trévidic. Het debat over de plaats van de islam in het Westen is belangrijk. Maar het moet gevoerd worden omwille van zijn eigen finaliteit en met moslims in de sturende positie. Die discussie is overigens al geruime tijd geleden ingezet, maar raakt voortdurend geblokkeerd door de periodiek opflakkerende polarisering, die mensen steeds weer in een (identitaire) egelstelling duwt. Zonder de hitsige sfeer rond normen en waarden en met wat meer zin voor nuance, zou dit debat wellicht al veel verder staan. Wie aan deze discussie wil deelnemen, moet bovendien beseffen dat het belangrijkste proces dat ook de islam heden ten dage in Europa doormaakt, niet radicalisering, maar individualisering van de godsdienstbeleving is.¹⁴ Deze contra-intuïtieve constatering doet de Franse islamkenner Olivier Roy zelfs besluiten dat de secularisering gewonnen heeft.¹⁵

Creëer voor een inclusieve maatschappij

Inclusiviteit is het echte antwoord op de uitdaging die de IS-generatie stelt – en de meest adequate strategie om de aantrekkingskracht van een toekomstige terreurgolf te ondermijnen. Inclusiviteit is een project met vele dimensies, waar niet alleen de overheid en politici een rol spelen, maar evenzeer (en zelfs meer doorslaggevend) het middenveld, media en burgers. Op de moord van priester Jacques Hamel door twee negentienjarigen in de zomer van 2016, opgeëist door IS, reageerde de plaatselijke bevolking van Saint-Etienne-du-Rouvray met een sterk symbolisch gebaar door het gezamenlijke gebed van christenen en moslims in elkaars gebedshuis.

Inclusiviteit is een project waarbij het middenveld, de media en burgers een doorslaggevende rol spelen

Inclusiviteit gaat om het creëren van een schoolomgeving, die aan jongeren het gevoel moet geven dat ze worden aangesproken op hun competenties, zodat zij voor zichzelf een toekomst zien weggelegd. Het gaat om het ondersteunen van kwetsbare wijken in plaats van deze te stigmatiseren. Het bezoek van koning Filip aan het Molenbeekse Huis van Culturen en Sociale Cohesie in februari 2016 was precies bedoeld

als een symbolische erkenning van de maatschappelijke bijdrage van jonge Molenbekaars van diverse origine.

Inclusiviteit gaat ook om antidiscriminatie en de strijd tegen het dagelijkse én het structurele racisme. Dat vergt inlevingsvermogen dat heden ten dage door de heersende polarisering schaars is geworden. Weinigen kunnen zich wellicht een beeld vormen van de impact die de aanslagen van Parijs en Brussel gehad hebben op Belgische families met Marokkaanse en Turkse roots: *"Wij betalen de prijs [...] ik zit hier tussen mensen die net zo ontredderd en verloren zijn – voor wie het toch nog eens wil horen, ook de moslimgemeenschap is in shock. Ik zag de angst in de ogen van mijn vader, mijn moeder, mijn ooms en tantes."*¹⁶ In de Verenigde Staten deed president Obama dat wel, toen hij publiek aangaf te voelen hoe het voor moslims in zijn land moest aanvoelen om als tweederangsburgers te worden behandeld.¹⁷

Inclusiviteit als politiek en maatschappelijk project omhelst ook de herwaardering van het preventiebeleid.

Verschuif het debat van deradicalisering naar preventie en nazorg

De politieke aandacht voor radicalisering biedt de mogelijkheid om de eerstelijnspreventie, die de afgelopen decennia in de verdrukking is geraakt, te herwaarderen. Ook veiligheidsdiensten en magistraten vragen om een meer doorgedreven preventie, omdat zij vaak beter dan politici de limieten van hun eigen rol beseffen. Het initiatief van de federale regering, gelanceerd in de zomer van 2015, om gemeentelijke 'Lokale Integratie Veiligheidscellen' (LIVC) op te richten, kan hiertoe een opportuniteit zijn, op voorwaarde dat deze zich niet beperken tot het inzamelen van informatie over Syriëgangers bij de lokale sociale en preventiediensten, zoals oorspronkelijk opgevat.¹⁸

Net als radicalisering is ook deradicalisering een containerbegrip. Vele zogeheten deradicaliseringsinitiatieven hebben weinig te maken met deradicalisering. Het zijn vaak nieuwe namen voor oude preventie-inspanningen. Van belang is nochtans het perspectief dat gehanteerd wordt en de doelstelling die nagestreefd wordt. In het geval van deradicalisering gaat het om een negatief uitgangspunt (verhinderen dat iemand 'radicaliseert' en aldus een gevaar gaat vormen), terwijl preventie uitgaat van de positieve doelstelling, namelijk iedereen gelijke kansen en zo perspectief op een toekomst bieden.

Preventie-ambtenaren hebben vaak het gevoel dat ze de expertise niet bezitten om aan deradicalisering te doen. Als radicalisering echter beschouwd wordt als een symptoom van een maatschappelijk probleem, namelijk dat sommige individuen en groepen het moeilijk hebben om hun plaats te vinden in de samenleving, dan is niemand beter geplaatst om dat aan te pakken dan eerstelijnspreventiewerkers en lokale overheden. Preventie is immers gericht op het detecteren van noodsignalen dat individuen, en vooral jongeren, klem zitten, geen uitweg meer lijken te zien en daarom kunnen verglijden in afwijkend gedrag, gaande van zelfmoord, over straat- en drugbendes, tot de Syriëgang. Dat impliceert dan ook dat deradicalisering best benaderd

14. Corinne Torrekens en Ilke Adams, Marokkaanse en Turkse Belgen: een (zelf)portret van onze medeburgers. Bruxelles, Koning Boudewijnstichting, mei 2015.

15. Olivier Roy, 'Il n'y a pas de retour du religieux', in: Le Monde, 5 augustus 2016.

16. Birs en Fatma Taspinar, geciteerd in: De Standaard Weekblad, 19 december 2015.

17. President Obama voor de Islamic Society, Baltimore, 3 februari 2016 (www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/02/03/remarks-president-islamic-society-baltimore).

18. Omzendbrief Binnenlandse Zaken en Justitie betreffende de informatieuitwisseling en de opvolging van de foreign terrorist fighters uit België, 21 augustus 2016.

wordt vanuit de bestaande preventiemechanismen en -instrumenten. Deze versterken zal meer resultaten opleveren dan een aparte deradicaliseringszuil en -industrie uitbouwen.

'Deradicalisering' betekent dan pogen individuen opnieuw aan de (lokale) samenleving te hechten. Daarvoor is individueel maatwerk vereist, zoals een aantal lokale besturen ook in België intussen zijn gaan toepassen (Vilvoorde, Mechelen). Zulke inspanningen zullen des te succesrijker zijn indien drie voorwaarden zijn vervuld:

- Maatwerk: elke 'radicalisering' is een hoogst persoonlijk traject en vergt dus een op maat gesneden antwoord, dat aangepast is aan de belevingswereld van het betrokken individu, dat als een individu moet worden bekeken en benaderd en niet zomaar als lid van een (vijandige) groep.
- Openheid: een individu moet bereidheid tot gesprek tonen. Is dit niet het geval, dan zal elk gesprek falen. Is dit wel het geval, dan vormen mentoren, coaches, vrijwilligers die het vertrouwen hebben van de betrokkenen, de cruciale brug. Afhankelijk van de betrokkene kan dat een straathoekwerker zijn, een preventieambtenaar, de lokale imam, een teruggekeerde Syriëganger, een vriend, een vrijwilliger. In enkele gevallen kan wat men een 'deradicaliseringstraject' is gaan noemen, vruchten afwerpen. De lokale preventiedienst is het meest aangewezen niveau om de meest adequate aanpak uit te stippelen en sleutelfiguren in het netwerk van de betrokkenen te identificeren.
- Perspectief. Het doel moet zijn om jongeren weer aansluiting te laten vinden met de (lokale) samenleving en hen het gevoel te geven dat ze er wel bij horen. Dat betekent meer dan een gesubsidieerde baan aanbieden. Het startdoel moet dan niet zijn om hem (of haar) te les te spellen of te trachten om hen hun radicale denkbeelden te doen afwerpen. Theologische en ideologische discussies zijn doorgaans nutteloos, zo hebben eerstelijnswerkers in binnen- en buitenland ervaren. Het is immers de emotionele dimensie die doorslaggevend is. Als er geen perspectief is, dan is de kans reëel, dat zij die op het eerste gezicht 'gederadicaliseerd' lijken, vervolgens gewoon hun vroegere leven opnieuw oppikken, van drugdealer tot straatboefje – of wachten tot een nieuwe terreurgolf zich aandient.

Vergaar informatie

Preventie is geen mirakeloplossing, resultaten zullen nooit eenduidig zijn en interventies niet steeds slagen. Investerings in het langetermijnwerk van de inlichtingendiensten, optimalisering van de informatie-uitwisseling tussen politiediensten en inspanningen om van de wijkpolitie een weerspiegeling te maken van de samenleving die zij dient, zijn daarom even noodzakelijk als preventie. Het tijdig detecteren van signalen van pre-operationele activiteiten van *grassroots* aanslagplegers, het geduldig researchwerk om netwerken in kaart brengt en het identificeren van onderliggende trends in de steeds wisselende dynamiek van het terrorisme waren en zijn nog steeds de sleutels van een doeltreffend contraterrorisme.

Conclusie

De IS-golf zal op gegeven moment op haar limieten botsen en net zoals de vorige terrorismegolven uitdoven. Een eerste reden is dat zijn aantrekkingskracht sterk verbonden is met het bezit van een eigen grondgebied. Hierdoor kan IS immers de illusie creëren dat wie de beweging vervoegt, meteen zijn persoonlijke beweegredenen gerealiseerd zal

zien. De systematische inkrimping van het IS-grondgebied sedert april 2015 ondergraft dan ook zijn wervingskracht.

Een tweede reden waarom de IS-golf zal uitdoven, is de willekeur van de terreur die IS hanteert. Al-Qaeda heeft geruime tijd geleden gerealiseerd dat een terreurorganisatie (net zoals een rebellie) afhankelijk is van de steun en sympathie van de mensen voor wie ze zegt op te komen. Zonder deze steun, verliest ze haar legitimiteit. Alle peilingen geven aan dat IS nu op zijn beurt kampt met een afnemende legitimiteit.

Ten derde: een terreurorganisatie beschikt niet over een eindeloos reservoir aan leiders en volgelingen – zeker niet als ze tegelijkertijd geconfronteerd wordt met afnemende legitimiteit. Gelet op de cruciale rol die sleutelfiguren spelen in elke terreurorganisatie, zal deze in moeilijkheden komen naarmate zulke individuen verdwijnen.

Het IS-hoofdstuk zal evenwel niet plotsklaps worden afgesloten. Een van de lessen uit de lange geschiedenis van het terrorisme is dat ook nadat een terreurgolf over haar hoogtepunt heen is, geïsoleerde individuen nog steeds in naam van die beweging terreuraanslagen kunnen plegen. Overreactie door overheden en publiek doen deze aanslagen dan belangrijker lijken dan ze in werkelijkheid zijn, wat dan weer *copy-cat*-gedrag in de hand werkt.

Het uitdoven van de IS-terreurgolf zal evenmin automatisch het einde betekenen van het jihadisme. De grondoorzaken die geleid hebben tot de huidige golf, zijn immers ten gronde niet opgelost: de situatie in Syrië en Irak, de grondoorzaken achter de Arabische Lente en de *no future*-subcultuur. Zolang deze grondoorzaken aanwezig blijven, bestaat het risico dat een volgende terreurorganisatie opnieuw een gunstige voedingsbodem vindt. Enkel waar hoop en perspectief bestaan, schiet het terrorisme geen wortel.

Over de auteur

Rik Coolsaet is ere-gewoon hoogleraar aan de Universiteit Gent en Senior Associate Fellow aan het Egmont-Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen. Recent publiceerde hij *'All Radicalisation is local'. The genesis and drawbacks of an elusive concept* (Brussel, Egmont Paper 84, juni 2016)

Rik Coolsaet
Ere-gewoon hoogleraar UGent
Senior Associate Fellow aan het Egmont-Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen

